

*Іван Патер*

## **СОЮЗ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНА**

Внаслідок Першої світової війни, незважаючи на весь її трагізм, в українсько-го та інших східноєвропейських народів з'явилися сприятливіші умови для здобуття своєї державності. Хоча українцям, на відміну від багатьох інших народів, не вдалося до кінця реалізувати наданий історією шанс, українські політичні здобутки в той час були досить вагомими. Українське питання стало важливим чинником європейської геополітики, а з відновленням української державності низка держав визнала Україну як повноправного суб'єкта міжнародних відносин і встановила з нею дипломатичні зв'язки. Серед них була й Туреччина.

До цього суттєво спричинилися наддніпрянські політичні емігранти, які з початком війни опинилися у Галичині. Війна докорінно змінила національно-політичну ситуацію для українців, які потрапили поміж двох ворогуючих імперій. Галичани і наддніпрянці проголосили свою лояльність до урядів, під пануванням яких вони перебували. Проте, ті з них, хто опинився в еміграції, зорієнтувавшись у ситуації, намагалися посилити українські національні позиції. Галичани 1 серпня 1914 р. організували Головну Українську Раду (ГУР) на чолі з К. Левицьким й почали створювати Легіон Українських Січових Стрільців (УСС).

4 серпня 1914 р. у Львові наддніпрянці Д. Донцов, В. Дорошенко, А. Жук і О. Назарієв заснували Союз визволення України (СВУ) – безпартійну політичну репрезентацію національно-політичних та економічних інтересів українського народу в Росії. Ця організація, як і ГУР, основним політичним постулатом проголосила державну самостійність і соборність України, виробила концепцію ролі України в європейській політиці. Реалізацію національних змагань ГУР і СВУ пов'язували з поразкою Росії у війні та поваленням царизму, тим самим визначивши свою політичну орієнтацію – бути на боці противників імперії Романових.

Один із представників СВУ в Німеччині Є. Левицький відзначав: “Ми стоїмо по стороні осередніх (Центральних. – *І. П.*) держав і сподіваємося з вислідів цієї війни”. Союз, таким чином, прагнув до забезпечення вільного національного розвитку, надіявся, що Центральні держави у випадку своєї перемоги для встановлення тривалого миру допоможуть утвердити самостійну українську державу<sup>1</sup>. Покладаючись на Центральні держави СВУ прагнув, щоб вони розглядали українське питання не як внутрішню російську, а міжнародну проблему, яка має, за словами О. Скорописа-Йолтуховського, “колосальне значення для Німеччини

---

<sup>1</sup> *Українське слово* (Львів). 1916. 24 січня.

в цій війні та й для мирного дальшого розвитку цілого людства взагалі, коли поставити її у весь зріст”<sup>2</sup>.

Австро-угорський та німецький уряди запевняли представників Союзу в своїй прихильності до українських визвольних змагань, проте нічого конкретного не робили, оскільки Наддніпрянина на той час перебувала поза межами їхньої політики. “Але це не може нас вести до відвороту від Центральних держав, – писав А. Жук, – бо нема куди-інде повернутись. Українство в Росії слабе. Русифікація може нас навіки задавити. Коли не буде поза межами (йдеться про Наддніпрянину. – *І. П.*) українського руху, то нам грозить загибель”<sup>3</sup>. Таким чином, політична орієнтація на Центральні держави свідчила про прагнення СВУ використати будь-які можливості для досягнення своїх національних цілей.

Власне це й спрямувало погляди українських політиків до Туреччини. Вони хотіли налагодити зв’язки з турецькими урядовими чинниками та громадськістю для підтримки ідеї утворення української держави.

Першим офіційним документом у стосунках між Україною і Туреччиною можна вважати відозву СВУ до турецького народу. Цим зверненням Союз мав наміри спонукати Туреччину до активної участі у війні на боці Центральних держав. Він намагався довести, що для нього мета війни на Сході – утворення самостійної української держави і, тим самим, усунення небезпеки завойовницьких планів Росії проти Туреччини. Тому, на думку діячів Союзу, Туреччина повинна вважати українську справу своєю власною і висувати цей аргумент перед Центральними державами для обґрунтування її збройного виступу проти Росії. “...Нова незалежна українська держава, – підкреслено у зверненні, – буде в сталім союзі й порозумінню з Оттоманською імперією”<sup>4</sup>. Відозва кількістю 200 примірників була розповсюджена в Туреччині представниками СВУ при сприянні австрійського посла Й. Паллавічіні<sup>5</sup>.

Слід зазначити, що Союз опублікував також ще звернення до болгар, румунів, шведів, чехів. Ці відозви були першими актами української закордонної політики від часів мазепинської еміграції, відкритим виступом на міжнародній арені представників українського народу. Це був лише пролог до широкої інформаційно-дипломатичної акції, яку розвинув СВУ в різних країнах.

Для популяризації українського питання в Туреччині на початку жовтня 1914 р. до Константинополя прибув М. Меленевський. Його перед виїздом разом з О. Скорописом-Йолтуховським, як членів Президії СВУ, прийняв представник Міністерства закордонних справ Австро-Угорщини граф О. Гойос. Він заявив, що Австро-Угорщина стоїть за визволення України з-під російської неволі, підтримує ідею державної самостійності й буде допомагати наддніпрянцям у досягненні цієї мети.

<sup>2</sup> О. Скоропис-Йолтуховський. Мої “злочини” // *Хліборобська Україна. Збірник*. Відень, 1920–1921. Ч. 2-3. С. 195.

<sup>3</sup> National Archives of Canada (далі – NAC). The Andry Zhuk Collection. MG 30. С. 167. Vol. 9. File 10.

<sup>4</sup> *Вістник Союзу визволення України* (Відень; далі – *Вістник*). 1914. № 2. С. 8-9.

<sup>5</sup> М. Несун, Г. Ігнатченко. Перша світова війна і встановлення українсько-турецьких відносин // *Перша світова війна і слов’янські народи. Матеріали міжнародної наукової конференції 14–15 травня 1998 року*. Київ, 1998. С. 115.

Те саме О. Гойос підтвердив 7 листопада 1914 р., зазначивши, що представники СВУ можуть покликатися на таке трактування австро-угорським урядом справи російської України у своїх дипломатичних заходах в інших державах, а Міністерство закордонних справ повідомить про ставлення до Наддніпрянщини своєму послові у Константинополі графу Й. Паллавічіні та урядові Туреччини. Але при цьому застерігалось, що ці заяви не повинні стати предметом для широкого громадського розголосу<sup>6</sup>.

Застереження О. Гойоса не задовольняло Союз. Адже уряди Австро-Угорщини та Німеччини не зробили ніяких офіційних заяв перед світом щодо вирішення долі українських земель, не заангажувалися в українській справі, контактували з українськими політичними організаціями лише під кутом своїх тимчасових потреб збройного і дипломатичного характеру, не мали наміру відкрито проголосити свою прихильність до українських визвольних змагань.

Очевидно, сказане О. Гойосом представникам СВУ було зроблено в порозумінні з німецьким урядом. Передача його слів турецьким урядовим чинникам надавала їм значення такого офіційного акту, що виходив за межі відносин Союзу з Австро-Угорщиною та Німеччиною.

Відряджаючи М. Меленевського до Константинополя, Президія СВУ поставила перед ним завдання “придбати політичну опінію для української справи, для справи визволення народів Росії на користь війни з Росією”<sup>7</sup>.

У листопаді до нього приєдналися Л. Цегельський і С. Баран. Їхній приїзд привітав орган молодотурків “Le Jeune Turc” в опублікованій статті 6 листопада 1914 р. “Делегати, – писала газета, – будуть без сумніву прийняті тут з симпатіями, бо інтереси українців тісно зв’язані з інтересами Туреччини. Українська держава, якої жадають для себе українці, відділила би Росію від побережжя Чорного моря. Утворення неросійської слов’янської держави звільнило б Туреччину від політики інтриг і забаганок російського царства, яке змагає до того, щоб запанувати над Константинополем і морськими протоками”.

Л. Цегельський і С. Баран опублікували в турецькій пресі ряд статей з історії України, визначили її етнічні межі, підкресливши, що Україна, “колись самостійна держава, довго знемагала під російським гнітом і тепер у дні світових подій вона відчула в собі нові сили і вимагає національної відокремленості й свободи, за яку готова боротися разом з Австрією, Німеччиною і Туреччиною проти спільного ворога – Росії”<sup>8</sup>. Крім того, Союз видав турецькою мовою брошуру Л. Цегельського “Росія як гнобителка народів”, а російською та українською – дві відозви “Солдате – озирнись!”, які закінчувалися такими словами: “на місці царсько-каторжної Росії стануть вільні та самоврядні російський, український, грузинський та інші народи”<sup>9</sup>.

<sup>6</sup> НАС. The Andry Zhuk Collection. MG 30. С. 167. Vol. 15. File 25.

<sup>7</sup> Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОУ). Ф. 4405. Оп. 1. Од. зб. 1. Арк. 1.

<sup>8</sup> О. Гермайзе. Матеріали до історії українського руху за світової війни // *Український Археографічний збірник*. Київ, 1926. Т. 1. С. 302.

<sup>9</sup> ЦДАВОУ. Ф. 4405. Оп. 1. Од. зб. 1. Арк. 29.

М. Меленевський провів низку конференцій з членами молодотурецького комітету і представниками уряду, зав'язав контакти з військовими колами Туреччини. Газета "Tasfir i Efkiar" вмістила інтерв'ю з ним, в якому він охарактеризував долю українського народу в Росії та його змагання до самостійності. Найзначнішим досягненням для Союзу під час перебування його представників у Константинополі була зустріч М. Меленевського 22 листопада 1914 р. з міністром внутрішніх справ Туреччини Талаат-беєм, який від імені уряду визнав самостійницько-державницькі інтереси українців та пообіцяв їм допомоги<sup>10</sup>.

Заява Талаат-бея стала першим в міжнародних відносинах новітнього часу офіційним документом, в якому за українським народом визнавалося право на створення своєї самостійної держави. Інформацію з цього приводу розповсюдили усі австрійські та європейські часописи, її передали телеграфні агентства. Відомою стала ця заява й українцям в Росії. Уже 25 листопада 1914 р. Петербурзьке телеграфне агентство (ПТА) розіслало її повністю російській пресі і наступного дня була передрукована з відповідними коментарями в багатьох російських газетах. Звичайно, подаючи заяву турецького міністра, російський уряд хотів таким чином викликати у російського суспільства ще більшу ворожнечу проти українців, як "запроданців не лише швабів, а й вічних ворогів християнства – турків", мати ще один аргумент для боротьби з українським рухом. З приводу поширення заяви у Росії "Вісник Союзу визволення України" писав:

Ми дуже вдячні ПТА, що кинуло вістку про наш Союз та його роботу по всіх кутках російської держави, а тим самим і на Україну. Нехай знають про нього скрізь, нехай знають всі – не лише втаємничені, а й широкий загал. Нехай хвилею від краю до краю пронесеться по змученій країні добра вістка, що українська справа на політичній арені Європи у всій своїй повноті... Тільки переможна боротьба з царською імперією і лише утворення самостійної української держави забезпечить Європі дальший мирний культурний розвій, зміцнить демократію і прискорить хід загально-людського поступу<sup>11</sup>.

Перебування і діяльність у Константинополі представників Союзу викликали у турецькій пресі зацікавлення Україною. Частіше з'являлися статті про неї, її народ, історію, відносини з Росією. До статей додавалася карта України. Дуже багато писалося про її економічний потенціал, підкреслювалося, що українські землі – найболючіше місце в російській політиці і тільки їх втрата може назавжди позбавити Росію теперішньої могутності. Ці статті друкувалися в "Terdjimen i Nakikat", "Tasfir i Efkiar", "Tanin", "Turan" та інших турецьких часописах. Про них повідомлялося у телеграмах з Константинополя. Публікації подібного змісту подавав напівурядовий часопис "Le Jeune Turc". "Ottomanische Nachrichten" також постійно вміщував повідомлення про українську справу та передруки з "Ukrainische Nachrichten". 10 листопада 1914 р. "Osmanischer Lloyd" (Константинополь) подала з інших часописів інформацію про участь Січових Стрільців у битвах поблизу перевалу Ужок у Карпатах. 15 травня 1915 р. вона вмістила інформацію під назвою "Die Ukrainer" – про конференцію українських соціал-демократів у Києві та визнання ними програми Союзу визволення України й схвалення його діяльності<sup>12</sup>.

<sup>10</sup> Вісник. 1914. № 5-6. С. 1.

<sup>11</sup> Там само. С. 2.

<sup>12</sup> Вісник. 1915. № 9-10. С. 17.

Перебування представників СВУ в Константинополі було результативним для української пропаганди серед населення Туреччини. Один із членів Союзу Михайло Новаковський, розповідаючи про свої враження під час перебування на турецькій землі та спілкування з турками, писав: “Говоримо з собою знаками, рекомендуємо себе – “Україна, Українці”. А ті прості вояки, щирі прості як первісні діти природи, зраділи і дають на всі способи знати, що вони розуміють, знають нас й, показуючи на серце, вигукують: “Україна – кардаш” (Україна – брат)”<sup>13</sup>.

Важливу роль в популяризації українського питання відіграла брошура “Україна, Росія і Туреччина”, надрукована Союзом у Константинополі 1915 р. турецькою мовою. Вона призначалась для ознайомлення турецької суспільності з українською проблемою та українськими політичними змаганнями і мала відповісти на питання, які ставили перед громадською думкою численні публікації про Україну. Книжечка складалася зі статей Л. Цегельського “Україна й Туреччина”, М. Грушевського “Короткий огляд української історії”, В. Дорошенка “Політичні партії на російській Україні”, М. Меленевського “Культурна праця українців”, А. Жука “Російська Україна в числах”. У додатку містилися відозви до турецького народу і “До громадської думки Європи”, платформа Союзу, а також карта Європи та України<sup>14</sup>.

Інтенсивна українська пропаганда захоплювала щоразу ширші кола турецького суспільства. Так, під час перебування делегатів СВУ в місті Ізмірі наприкінці лютого 1915 р. з ініціативи тамтешнього губернатора у місцевій чоловічій гімназії відбулося віче, присвячене українському питанню, яке зібрало велику кількість людей. Усі виступаючі щиро симпатизували Україні, бажали їй визволитися та стати доброю сусідкою Туреччини. Представник Союзу сердечно подякував туркам за їхнє прихильне ставлення до визвольних змагань українців. Усі промови закінчувалися окликами: “Хай живе Україна!”<sup>15</sup>.

З приводу поїздки представників СВУ до Константинополя в австрійських і німецьких часописах друкувалися статті, серед яких варто відзначити публікацію професора Івана Пулюя “Туреччина й Україна” у празькій газеті “Bohemia”, що була передрукована в інших органах преси. У ній подавалася історія турецько-українських відносин, вказувалася необхідність поразки Росії у війні на користь України й Туреччини<sup>16</sup>.

“Побут українських делегатів у Царгороді, – писало львівське “Діло”, – де вони зустріли якнайкраще прийняття й зрозуміння своєї політичної місії, ставить перед очі образ історичної минувшини, коли Україна і Туреччина заключали політичні союзи для оборони проти спільних ворогів”. “Нехай же тепер, – наголошувало “Діло”, – здійсниться заміри Хмельницького, Дорошенка, Орлика, нехай наш давній союзник причиниться до визволення України”<sup>17</sup>.

Пропаганда української справи в Туреччині та в балканських країнах викликала з боку противників СВУ шалені нападки.

<sup>13</sup> Там само. 1914. № 5-6. С. 3.

<sup>14</sup> Там само. 1915. № 7-8. С. 24.

<sup>15</sup> Там само. 1915. № 15-16. С. 9.

<sup>16</sup> Там само. 1915. № 7-8. С. 17.

<sup>17</sup> *Діло* (Відень). 1914. 21 листопада.

Так, Л. Троцький, займаючи в роки Першої світової війни центристську позицію з питань війни і миру, різко виступав проти пропаганди Союзом української справи, вважаючи її “простими плітками”<sup>18</sup>.

Краківська газета “Nowa Reforma” у статті “Propaganda Ukraińska w Bulgarii, Rumunii i Turcyi”, попри перекочення, неприхильне ставлення до українського руху, все-таки відзначила, що “українці вміють агітувати як у середині краю, рівно ж і поза ним”<sup>19</sup>. Надзвичайно вороже і з явно денунціаторською метою писала про пропаганду української справи Союзом на Балканах “Gazeta Warszawska”<sup>20</sup>.

Таким чином, українська справа набирала все більшої ваги на політичній арені Європи. Об’єктивні обставини надавали їй великого значення у велетенській боротьбі. Це розуміли численні політики, вчені, уряди держав, ворожих Росії.

Австрійські політики усвідомлювали, що створення української держави неминуче притягатиме українців Східної Галичини, Буковини і Закарпаття, а також ускладнить ситуацію з огляду на австро-польські взаємини та позицію Угорщини щодо українського питання<sup>21</sup>. І все ж австрійський, а вслід за ним і німецький уряд підтримав план СВУ у т. зв. константинопольській акції.

Ще до початку турецько-російської війни (29 жовтня 1914 р.) Союз сподівався, що українська територія опиниться в тилу турецької армії (узбережжя Чорного моря), і тому він при підтримці австро-угорських та німецьких кіл планував використати Туреччину у підготовці й організації українського легіону, що разом з турецькими військами мав висадитися на Чорноморському побережжі й викликати повстанський рух на півдні України.

Ця акція, вважав СВУ, повинна бути співзвучною з загальнонаціональними прагненнями українського народу і призвести до великих успіхів, які не в змозі здобути найенергійніша таємна організація. Водночас Союз намагався довести і пояснити народу, що запланована константинопольська акція не виходить від турків і є в українських політичних інтересах, що існують об’єктивні передумови для побудови української держави при допомозі Центральних держав. Власне, константинопольською акцією, її успішною реалізацією, Союз хотів виправдати свою політичну орієнтацію на Центральні держави і, тим самим, розвіяти сумніви українців щодо того, нібито їх використовують у війні як гарматне м’ясо, а після розгрому Росії кинуть напризволяще<sup>22</sup>.

У Константинополі М. Меленевський встановив зв’язки з військовими колами Туреччини, німецьким генералом Ліман-пашею, що перебував на турецькій службі, грузинськими політичними діячами, представниками німецьких дипломатичних кіл Ціммером і Небелем. Він довідався, що із вступом Туреччини у війну плануються деякі “інсургенційні (повстанські. – І. П.) акції” на Кавказі і тому, в свою чергу,

<sup>18</sup> ЦДАВОУ. Ф. 4405. Оп. 1. Од. зб. 9. Арк. 9

<sup>19</sup> *Nowa Reforma* (Kraków). 1915. 5 stycznia.

<sup>20</sup> *Вістник*. 1915. № 7-8. С. 17.

<sup>21</sup> W. Bihl. Österreich-Ungarn und der Bund zur Befreiung der Ukraine // *Österreich und Europa. Festgabe für Hugo Hantsch zum 70. Geburtstag*. Graz; Wien; Köln, 1965. S. 507.

<sup>22</sup> *Ereignisse in der Ukraine 1914–1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe* / Hrsg. von T. Hornikiewicz. Philadelphia, 1996. Band 1. S. 191.

запропонував провести щось подібне на заселеній українцями Кубанщині, а також в районі Одеси<sup>23</sup>. 2 жовтня 1914 р. Й. Паллавічіні повідомляв Відень: “Повстання на Кавказі і Кубанщині є вже великою мірою зорганізоване німецько-турецьким комітетом, при погодженні з тутешньою німецькою амбасадой і під керівництвом Сулеймана Аскері Бея”.

Задіяні в константинопольській акції делегати Союзу звернулися до турецького військового керівництва з проханням виділити українцям бази для її підготовки і отримали позитивну відповідь.

4 жовтня 1914 р. Міністерство закордонних справ Австро-Угорщини схвалило повстанський план Союзу, а 9 жовтня 1914 р. повідомило Й. Паллавічіні про підтримку “акції українських емісарів на інсургенцію Чорноморського флоту”<sup>24</sup>.

Австро-угорський уряд офіційно звернувся до Туреччини з пропозицією розпочати практичну підготовку акції, насамперед щодо постачання зброї і висилки добровольців. Але виявилось, що австрійська та німецька армії не мали достатньої кількості рушниць для добровольців і не мали змоги їх транспортувати. Тому 11 жовтня 1914 р. воєнне міністерство Австро-Угорщини звернулося до барона Гіскра в Гаазі з проханням надати інформацію про можливість передання зброї та боєприпасів через посередника до Смірни на голандському кораблі. Барон Гіскра відповів, що ця справа видається йому “майже неможливою”.

На початку листопада 1914 р. у Константинополі М. Меленевський обговорив з турецькими військовими чинниками питання турецько-української мілітарної співпраці.

Союз звернувся також до австро-угорського уряду, щоб той уможливив відрядження до Туреччини експедиційного корпусу з 500 українців – 400 Січових Стрільців і 100 військовополонених з табору Фрайштадт. Ці добровольці повинні були їхати потягом до Туреччини через Румунію у цивільному одязі групами по 25 чоловік.

Усі ці заходи СВУ підтримувала й Головна Українська Рада. 15 листопада 1914 р. голова ГУР К. Левицький за ініціативою Міністерства закордонних справ Австро-Угорщини обговорив з Боевою Управою питання участі Січових Стрільців у складі турецького війська у поході на Україну. В. Темницький на засіданні Боевої Управи 1 грудня 1914 р. виклав схвалені ГУР головні пункти угоди українських чинників з німецьким австро-угорським і турецьким урядами, на підставі яких можна було висилати стрільців до Константинополя. Член Боевої Управи І. Боберський у листі до С. Томашівського від 2 грудня 1914 р. писав: “Хиба цієї угоди є та, що можемо дати лише кількасот стрільців і то, головню, до організації здобутих вже земель, до розбудження прихильного настрою серед населення в Україні. Замало даємо, бо більше не можемо”. Крім того, на засіданні Боевої Управи йшлося також про українське представництво при турецькому війську для того, щоб “наших людей не вислано десь до Суецького проливу, куди, власне, турки тепер уганяють”. На тому засіданні вирішено було провести спільну нараду ГУР, Боевої Управи і СВУ для

<sup>23</sup> L. V. Sanders. *Fünf Jahre Turkei*. Berlin, 1920. S. 378.

<sup>24</sup> Р. Роздольський. До історії Союзу визволення України // *Український Самостійник* (Мюнхен). 1969. № 4. С. 39.

вирішення питання про керівництво українським корпусом, щоб “провід передати комусь справному”. Всі вимоги українців були передані у зовнішньополітичне відомство Австро-Угорщини<sup>25</sup>.

Очолити український експедиційний корпус мав полковник австрійського генерального штабу С. Шептицький, рідний брат львівського греко-католицького митрополита. Австро-угорський уряд спонукав С. Шептицького керувати експедицією, більше з політичних, аніж з військових міркувань. Австрійські урядові чинники вважали, що присутність С. Шептицького вплине на подальший розвиток подій в Україні. Крім того, вони хотіли, щоб саме австрійський офіцер перебрав керівну роль у Туреччині, витіснивши на другий план німців.

Німецький уряд мав намір відрядити для керівництва українською акцією свою довірену особу – Ціммера. Цю кандидатуру схвалили й австрійці. Перенесення української акції до Константинополя означало, що керівництво нею повністю переходить до німців. 10 грудня 1914 р. німецький консул Е. Урбас писав: “Як довго ми зберігаємо Союз в характері носія і центру акції в Константинополі, то маємо запевнений наш вплив також під головним керівництвом Ціммера, яке тоді було б чисто технічним. Союз став би справді фактором австро-угорської політики і гарантією нашої суперматії (верховенства. – *І. П.*) в українській державі, коли б дійшло до окупації і організації російської України”<sup>26</sup>.

Генеральний штаб австро-угорської армії також підтримав ідею константинопольської акції. 10 листопада 1914 р. барон Гісль повідомив міністра іноземних справ Берхтольда, що шеф Генерального штабу (Конрад. – *І. П.*) згідний, щоб полковник Шептицький перебрав керівництво експедицією у Ціммера. Тепер потрібна була тільки згода Шептицького, яку він дав за умови необмеженого командування експедиційним корпусом, про що повідомили німецького посла у Відні.

Згідно з планом константинопольської акції, турецький корпус в кількості 50 тис. чоловік на чолі з Ліман-пашею повинен був висадитися на Північному Кавказі та викликати повстання черкесів (кабардинців) і кубанських козаків. 13 листопада 1914 р. О. Гойос телеграфував Паллавічіні: “В такому разі ми могли б додати до турецького корпусу відділ 500 українців, що походять частково з Австрії, частково з Росії, щоб ці люди в оперті на мілітарні операції турків, особливо на Кубанщині, спробували заснувати українську державу, після чого можна б очікувати поширення українського руху на захід. Делегат Союзу визволення України Меленевський, який повертається до Константинополя, мав говорити про такий план з довіреними особами турецького міністра війни Енвера-Паши”<sup>27</sup>.

Підготовка українського експедиційного корпусу проходила з великими труднощами і фактично завершилася невдачею: до 1 грудня 1914 р. зголосилося 20 добровольців з військовополонених<sup>28</sup>. У середині листопада 1914 р. командант УСС М. Галуцинський і представник австро-угорського генштабу полковник Гранілович

<sup>25</sup> Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 368. Оп. 1. Од. зб. 145. Арк. 3.

<sup>26</sup> Р. Роздольський. До історії Союзу визволення України. С. 33.

<sup>27</sup> *Український Самостійник*. 1969. № 1. С. 40.

<sup>28</sup> W. Bihl. Österreich-Ungarn... S. 521.

обговорили план експедиції. Однак, коли Січові Стрільці були готові вже виїхати до Константинополя, з Туреччини несподівано прийшла звістка: турецький флот не зміг опанувати Чорне море, а війська не перейшли російський кордон, за винятком невеличкої території на Кавказі. Повстання в Україні та Кубанщині ставали неможливими. Таким чином, у Туреччини відпала потреба в українських стрільцях<sup>29</sup>.

16 листопада 1914 р. турецький воєнний міністр Енвер-паша заявив Паллавічїні, що якщо 500 українців під командуванням австрійських офіцерів захочуть розпочати військові операції, то він готовий перевезти їх через Чорне море, а там вони мусять б діяти на власний розсуд. Австрійський уряд вирішив не відсилати українців до Константинополя. Паллавічїні писав О. Гойосові: «Признаюсь щиро, я, взагалі, не вірю в можливість заснування української держави. Це небезпечно вкладати в політичну калькуляцію такого роду непевні фактори, бо в такий спосіб наражаєшся на великі та гіркі розчарування. На протязі цієї війни, на жаль, це було дуже частим. Розраховано на революцію в Польщі, в Україні і т.д., але дотепер з усіх тих революцій не завважається нічого»<sup>30</sup>. Таким чином, константинопольська акція закінчилася невдачею, а очікуване українським політичним проводом українсько-турецьке співробітництво не відбулося.

Однак подальший розвиток подій на міжнародній арені й Україні призвів до того, що зв'язки між Україною і Туреччиною набули рівня міжнародних відносин. Це сталося у Бересті-Литовському 9 лютого 1918 р., коли був підписаний мирний договір між Українською Народною Республікою з одного боку, і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною – з іншого.

12 лютого 1918 р. у Бересті підписано додатковий українсько-турецький договір щодо встановлення дипломатичних відносин. 22 серпня 1918 р. у турецькому посольстві у Відні відбувся обмін ратифікаційними грамотами між Україною та Туреччиною.

Таким чином, інформаційно-дипломатичні акції галицьких і наддніпрянських політичних діячів у Туреччині свідчили про те, що українська справа стала важливим чинником міжнародної політики. Започатковані зв'язки представників Головної Української Ради і Союзу визволення України з турецькими політичними колами переросли наприкінці війни у нормальні дипломатичні відносини між двома країнами. Від самого початку вони мали добросусідський, приятний характер, хоча на них позначилися і політична нестабільність та зміна влади на Україні, і наростаюче наближення краху Османської імперії.

---

<sup>29</sup> М. Галушинський. *З Українськими Січовими Стрільцями. Спомини з рр. 1914–1915*. Львів, 1934. С. 200.

<sup>30</sup> *Український Самостійник*. 1969. № 2. С. 31.